

CSEHY ZOLTÁN

A szorongás olimpiai bajnoka

SOPOTNIK ZOLTÁN: MOSZKVIC

Sopotnik Zoltán

moszkvics
moszk

**Kalligram Kiadó
Budapest, 2016
80 oldal, 2000 Ft**

Sopotnik Zoltán új verskötete egy nemzedék mentális térképének megrajzolásához kínál biztos tájékozódási pontokat. A hajdani államszocializmusba beleszületett generáció nevelődési regényéből kapunk látványos, harsány mozaikdarabokat, miközben paradox módon éppen a kelet-európai létezés esztétikájának színtelen összkepe rajzolódik elénk. E létesztétika alapérzete a hiánytudat, mely a viszonylagosság intézményesülésének éppúgy következménye, mint az árnyékkultúra kontúrталanságának. „Vegyünk fel két tetszőleges pontot / a világban: hogy melyik a kelet-európai, / azt a hiányérzet mondja meg” – ebből a szakaszból Sopotnik Zoltán három verset is kibontakoztat. Ezek a textuális cölöpök jelzik a kipányvázott szövegteret, melyben mozogni lehet.

Különösen fontos a kötet számos pontján hangsúlyosabbá tett ismétlésalakzatok tömörszerűsége, mivel egyszerre modellálja a beszűkülő mozgásteret, és egyszerre jelöli ki a gondolati tájékozódási pontokat. Az így kialakított hierarchikus viszonyok (az ismétlés akusztikája az ismerőség benyomását kelti, s ennek rendelődik fokozatosan alá a más, az idegen) többféleképpen is jelzik a metapoétikus tehetetlenséget: leírható-e egyáltalán bármi is anélkül, hogy ne szembe-süljünk az agresszív jelen analógiáival? Nem igazán: a történelem, a magánélet történései épp a jelenkori impulzusokra való ráismerés révén válnak izgalmasan elbeszélhetővé. Sopotnik könyvében se a rekonstrukciót keressük, hanem az áthallásokat, az átsejléseket: kétségtelen, hogy ebben nagy része van az értelmező olvasó otthonkereső igényének. Egy ilyen mondat, pl.: „Cenzúra van, ha nem is olyan, mint régen” Közép-Kelet-Európában szinte mindig érvényes. A „rövid távú memória” kigyomlálása is szimptóma. Épp ezért válik a Sopotnik-vers időnként radikális rekonstrukcióvá, tünetleírássá, máskor pedig látványosan kozmikus „fikcióvá” („Este, mikor el tudok mászni az ablakig, / a Tejútal beszélgetek.”).

mely elbizonytalanítja a beszélő elmeállapotát vagy legalábbis józanságát („Én nem, nem vagyok bolond.”).

A versek fölé fikcionált világ azonban általában nem a Tejút, sokkal inkább a „szocialista mennyezet”, mely „később természetesen leszakad”. Ez a rom- és látványkörnyezet minden szegmensre kiterjed a léttér szociokulturális dimenzióitól kezdve egészen a csipkelekvár „tetejéig”, mely „a párttitkár lehelete miatt penészes”. Ennek a romlás és összeomlás önmagába kódoló univerzumnak a jelképe a Moszkvics, a túlélő szovjet gépkocsi egy „kiégett fantasztikus filmben”, mely történetesen a folytatásos közép-európai valóság. Ebbe a fantasztikus filmben csöppen bele Kafka is: a tudatalatti és az objektív élmény viszonyrendszere nem tisztázódhat, Kafka neve egyszerű mantrává degradálódik, miközben a biztos pont látszatát kelti. A *Kafkás* című Sopotnik-vers narratív szempontból is figyelemreméltó: a belső és nyilvános monológok ösvérszerkezetei helyett Sopotnik itt az interakciót jeleníti meg. A beszélgetés közben formálódó vélemény képlékenysége és vergődését az uralkodó beszéd agressziójával szemben. Ez a korlátok, reakciók és ellenreakciók közti mozgás többszólamúvá teszi a verset. A nyelvkeresés mint tipikusan posztmodern problémázás is más értelmet nyer: Sopotnik nem elégszik meg a nyelvben létezés klasszikus és örökletes problematizálásával. Először is alkalmi, performatív, pillanatnyi érvényű nyelvekről beszél („mániákusan a nyelvet keresi, minden / reggel egy másikat”), másodsor pedig nem maga a megelégedés vagy a nyelvi-megismerési korlátok tudatosítása érdekli, hanem az, hogy a nyelv mennyire képes kijátszani vagy kiszolgálni a mindenkori besúgót. Ez a nyelv egy kiismerhetetlen instancia kiszolgáltatottja, melynek valóságát mi csak a ránk mért szerepeknek megfelelően ismerhetjük fel.

A kötet záró ciklusában a nyelv kérdése újra feltör: itt nem a nyelv létkényszere, hanem a nyelv elfogadása válik kulcskérdéssé. A *Központi fa* című versben a beszéden való túllépésként, univerzálisan vagy csak szubjektíven értelmezhető gesztusok rendszereként érzékeli a nyelvet. A fa metaforikus-szimbolikus létezőként (a lent és a fönt világát összekötő szimbolikus kozmikus kapocsként) nem pusztán a növényi, vegetatív lét megértése miatt válik fontossá (a természeti tér és a civilizált tér viszonya Sopotnik költészetében mindig is hangsúlyosan volt jelen), hanem az átmenetek kiterbélyesítése miatt is. Az egyik legfontosabb átmenet a nyelv és a tér közt rajzolódik ki: „Elfogadni egy helyet, ráírni, hogy város, / beleírni, hogy az enyém, a nyelvét tanulni”. Sopotnik nem teremti a képzelet tereit, hanem „elfogadja” azokat, és az írás aktusa révén próbálja meg magáévá tenni. A memóriába (a virtuális gépibe vagy a testi-szubjektívba) így beíródó terek azonban korántsem jelentenek egyúttal szabad mozgásteret az életre keltett én számára: a mesterségesen, kitarító munkával betáplált bűntudat minden idill lehetőségét ellehetetleníti („mintha üldözne valami, egy rossz gondolat, vagy sok / rossz gondolat összessége, érvényes bérletem / van, mégis működik bennem a bűntudat, ez a hely / működteti”). Ezt az alapérzést folytonosan tovább fokozza a virtuális és a valóságos közti stabil elhatárolhatóság teljes hiánya („beleírom, hogy város, de csak / nyelvi a betűimet, tócsaszerű fekete lyuk, ez / Dogville, egy film”). Ez a lebegtetés a meglevenített alakokat is illuzórikus terekbe helyezi, sőt, ami költőileg is izgalmas felismerés, egyes cselekedetek és tettek mögül kicsúszik az idő, egymásra íródnak. Egy gépírónó (a kötet egyik emblemikus tevékenysége a gépírás) pl. „papiruszterkercekről gépel / át szent szöveget, morbid ujjai vannak, közben / a szerelmének szóló levelét is írja”), miközben nyilvánvalóan ugyanez történik a fenti szférákban is („Erika-írógépek csattognak / a Tejúton”).

A kötet sajátos topográfiája és térgeometriája hívja életre a világok találkozásának poétikáját, mely azonban nem csak a fenn említett hol fiktív, hol historikus terek kapcsolódására tekint regiszterkeverő kihívásként, hanem az emlékezés mechanizmusait is leképezi vagy felnagyítja, s a legtöbbször egy apokaliptikus, a leginkább talán Krasznahorkai László látomásosságával rokonítható univerzumba vezet át bennünket. Ezt a hermészi bűvészkedést nagyfokú nyelvi tudatossággal teszi: Sopotnik mozgó, kanyargós, a lényegi pontokhoz visszavisszatérő versnyelve úgy keresi az objektívét, hogy nem veti meg a látomásost. Feltűnően gyakori a személytelen főnévi igenév használata: a cselekvés ténye így nem kötődik konkrét vagy grammatikailag azonosítható, meghatározható személyhez. Ez az igenév-ráma segít ráhangolódni az „emberinek” nevezett minőség és létforma egységként, konstrukcióként való érzékelésére; (Ha ember), speciális, kozmikus anatómiájára. Ezt a „minimumot” Sopotnik különös erővel hozza közelbe: épp a *Koppannak az angyalok* című versben megfogalmazott „természet-minimum”, az „alázat-minimum” és a „fantázia-minimum” hármasa határozza meg az „ember-minimum” mozgásterét. Az „ember-minimum” érdekessége, hogy nem feltétlenül antropológiai beágyazottságú („A zegernyés medve taxiba száll”, vagy: „A nyolcadik emeletről ugrik egy medve / a Dunába”), szabadon fellelhető növényben, állatban, tárgyban, angyalban, ahogy a megfigyelő és a megfigyelt pozíciója is változhat. Sopotnik *Vesztett tárgy* című, a kötet talán legjobb versciklusa ezt kiválóan példázza. A tárgy lehet egyszerre materiális és élő is (poloska), testbe íródó (anyajegy), antropomorfizált (álmos pad), elállatiasodott (bútoráncoltatók): Sopotnik megnyitja a szereplehetőségek tárházát, ám gondosan vigyáz arra, hogy mit mivel helyettesít. E szerepjáték fontos összetevője a panell-létbe dobolt, bomló és átszerkeszthető tudat, mely szintúgy jól körvonalazható Sopotnik korábbi kötetei alapján is.

Úgy tűnik, Sopotnik Zoltán *Moszkvics* című kötete az egyre jelentősebbé váló költői életmű fordulópontja: legfőbb újítása talán, hogy megragadja az idő (a történeti tudat) kiiktatása révén reménytelenül egymásra kopírozott, nehezen átlátható, de igencsak jellegzetes (közép-európai) terek archeológiájának eleven költészetét.